

HORATIUS ÉRTÉKE ÉS MAI JELENTŐSÉGE.

A múlt évben ünnepelte Itália és a művelt világ Quintus Horatius Flaccus születésének kétezredik évfordulóját, mint ezelőtt hat évvel a Vergiliusét ünnepelte. Mivel műveltségünk gyökérszálai többezer éves történeti multnak talajába nyúlnak vissza s részben ma is onnan szívják tápláló nedvüket, nem hiábavaló a szellemtörténetnek ilyen jelentős mérföldköveinél megállanunk s a megtett útra visszatekintnünk : lássuk, mit köszönhetünk a multnak s mikép sáfarkodtunk a tőle nyert örökséggel. Homerost kivéve nincs az óvilágnak olyan költője, aki az egész világ tudatában a Horatiuséhoz fogható népszerűségre és megbecsülésre jutott volna ; akinek nagyobb szerepe lett volna a művelt nemzetek irodalmi ízlésének és költészetének kifejlesztésében. Ha a venusiai libertinus fia csak kora legjobbainak tett volna eleget, Goethe szavai szerint már akkor is minden idők számára élt volna. De Horatius sokkal többet tett ennél : ő olyan megtestesülése az *általános ember*nek, hogy — mint az angol Sellar mondja — «minden korhoz annak kortársaként beszél : egyike ama kevésszámú régi íróknak, akik az irántuk való csodálatban a mai korban is minden művelt nemzetet egyesítenek». Keveseknek jutott osztályrészül, hogy, mint ő, közkincsévé váljanak a világnak s minden rendű és rangú ember számára az okulás és élvezet kiapadhatatlan forrásául szolgáljanak. Nem kis dicsősége irodalmunknak, hogy a Horatius hatása iránti fogékonyságban nem maradt el a nagy, művelt nemzetek mögött, mert tanulmánya eredményeként Berzsenyiben olyan kongeniális epigont mutathat föl, amilyen-nel mint ódaköltővel egy nemzet sem dicsekedhetik.

Horatius költői értéke, habár időről-időre nem ritkán

kétségbe vonták s őt legfeljebb a görög mintaképek tanult és szerencsés utánzójának nyilvánították, ma már nem lehet komoly vita tárgya. Csaknem kétezer évnek az ítélete és tanúsága döntő bizonyosága az ő halhatatlan nagyságának.

Nem esünk azoknak túlzásába, akik őbenne látták a világ legelső, legtökéletesebb lírikusát, de azokéba sem, akik csak tudós utánzónak, a forma ízléses művészenek tekintették. Igaz, hogy Horatius lírája, melyet 35 éves korában kezdett pengetni, nem az emésztő ifjonti szenvedély és korlátot nem ismerő indulat hangjait hallatja ; nem a féktelenül csapongó képzelet és extasisba ragadó lelkesedés zabolátlan nyilatkozása, hanem jórészt a kiforrott férfikor higgadt reflexióinak tiszta leszűrődése. Horatius nem a rajongó ifjúkor, hanem az érett férfikor költője, de éppen ezért pótolhatatlan nesztora a férfikor küszöbén álló ifjúságnak, mint a bölcs Athena a tette vágyó Telemachosnak. Petrarca megvallja, hogy egy latin írónak olvasása sem tette jobbá, mint a Horatiusé.

Maga Horatius, bár a nagy görög költők elsőbbségét elismeri s a maga költését a méh fáradalmas munkájával hasonlítja össze, öntudatosan érezte a maga becsét, komoly becsvágygal fogta fel költői hivatását, jóideig küzdött az elismerésért ; boldog volt, mikor a legjobbak tetszését kivívta, s a közönség is úgy mutatott reá, mint a római lantmesterére. Ez jogot adott neki arra, hogy megjósolja halhatatlanságát s kimondja : «Non omnis moriar» és «Exegi monumentum aere perennius».

Költői értékének tudatát táplálta benne a legelső férfiak, a legműveltebb lelkek elismerése ; ennek kivívása után könnyebben felülemelkedhett az iránta nem ritkán megnyilvánult irigységen és rosszakaraton, melyet pl. Vergilius, mint az ősi mult énekese, könnyebben elkerülhetett, ámbár ócsárlói neki is voltak elegendőek. Horatius egész költészete a jelenben gyökeredett s szatiráival ellenségeket is szerzett magának. Népszerűsége nem is törekedett, megelégedett a legjobbak tetszésével, melynek megnyerésében a költői érdemen kívül az ő szeretetreméltó egyéniségének is nagy része volt. Büszkén mondhatta magáról, hogy ő nem a «szerencse

gyermeké», kinek Maecenas kegyét és barátságát megnyerni sikerült, hanem az atyjától beleplántált jellemnek köszönhetette, hogy Maecenas magához hívta és bizalmas barátságára méltatta. Sem Maecenas, sem Augustus kegye nem szédítette el: nem lett udvaroncá, sőt úgynevezett udvari poétává sem. Augustustól nem fogadta el a kínálva kínált udvari titkárságot s később volt lemondani a Maecenastól kapott sabinumi birtokról, semhogy függetlenségét feláldozza. A legnagyobb kitüntetés akkor érte, mikor Augustus Kr. e. 17-ben őt bízta meg a Róma fennállását ünneplő *Carmen saeculare* megírásával.

Népszerűségben nem érte utól a hőskor énekesét, Vergiliust, kihez különben meleg barátság fűzte, de halála után az ő hírneve is emelkedett, Vergiliusszal együtt iskolai auctorrá lett s Quintilianus, a híres pedagógus és kritikus rétor őt hirdeti az olvasásra csaknem egyedül méltó római lírikusnak. Műveit kiadták, magyarázták. A keresztény egyházatyák olvasták és mondásait gyakran idézték. Nagy megbecsülésére mutat, hogy minden műve fennmaradt nem kevesebb, mint 250 kéziratban, míg pl. Tacitus *Annales*ét csak egy kézirat tartotta fenn számunkra.

A hatodik századtól kezdve azonban a Karolingok korának derekáig hallgat a krónika Horatiusról. A középkor műveltebbjei inkább a moralistát becsülték benne, mint a költőt. Ezrével találunk ethikai vonatkozású szatiráiból és epistuláiból való idézeteket. Petrarca volt az első, aki a lírikus Horatiust is nagyra tartotta. A renaissance óta mindinkább erősödött Horatius hatása s hatalmas tényezővé vált a népek szellemi életében. Fordítani a franciák kezdték a XVI. század közepén. Majd a Pléiade és feje, Ronsard, kövendő mesterévé tette Horatiust s a francia költők és kritikusok egész sora Horatius művein művelődött: őt utánozták, fordították s alkotásaikat költeményeiből vett idézetekkel díszítették. Csakhamar a németek is felkarolták Horatius tanulmányát. Opitz és iskolája buzgólkodott abban, hogy a régi költőket s kivált Horatiust a német költészet javára gyümölcsöztesse. Az ő iskolájából kikerült Buchholz (1639) és Bohemus (1656) voltak első átültetői. Hasonló

törekvés vezette az angol Spensert, aki *Fairy Queen*-jét ügyesen szötte át horatiusi reminiscentiákkal. Pope és Milton is horatiusi alluziókkal nyerte meg a műveltek tetszését. A nagy Bentley kritikai Horatius-kiadása pedig korszakot jelent a filológia történetében. Az olaszoknál Petrarca, Dante, Ariosto már idézgetik (Ariosto szatiráiban utánozza) s Abriani (1680) eredeti mértékben ülteti át az ódákat.

Horatius, kinek művei 1470 táján az első nyomtatott művek közt láttak napvilágot s ki a XV. században egyetemi előadásoknak is tárgya lett, az iskolákban is mindinkább tért foglalt, főleg a németeknél. A német műízlés törvényhozója, Gottsched, éppen olyan költői evangéliumnak tekintette az *Ars poëticát*, mint nálunk Kazinczy. Klopstock hadat üzen a rímnek s nagy sikerrel követi Horatius görögös versformáit, mint nálunk Baróti Szabó Dávid, s nagy érdemeket szerez a magasabb költői dictio fejlesztésében. Schiller ifjúkorától kezdve folyvást hatása alatt áll rokonlélek gyanánt kedvelt Horatiúsának, még drámai műveibe is beleszó horatiusi gondolatokat. Horatiusban a reflektáló szentimentális költészet utól nem ért megalapítóját tiszteli s élete hűséges útítársának tartja. Az egy Goethe, a naív életfelfogás és költészet mestere az, aki a reflektáló Horatiustól különösen az ódákban minden költészetet megtagad. Azonban *Ars poëticá*-jának arany szabályait ő is megbecsülhetetleneknek mondja s elismeri, hogy a horatiusi dictio szabatosága igen nagy hatással volt a német költői nyelv fejlesztésére. Goethe kritikáján épp úgy ne csodálkozzunk, mint azon, hogy pl. Petőfi, a «természet vadvirága», nem tudott Goethéért lelkesedni.

Nálunk Baróti Szabó Dávid s az ó-klasszikai iskola utánozta először Horatius változatos versmértékeit, s bár sem a költői tartalom, sem a külső forma dolgában nem versenyezhetett a mesterrel, avval, hogy akkor még nehézkes nyelvünket azokra a szabatosan kimért formákra rákényszerítette, utat nyitott költői dictionk fejlesztésére. Ő szórta el azt a vetést, melynek nagyszerű hajtása Virág Benedek s örökbecsű termése Berzsenyi lett.

De már a korábbi századokban is foglalkoztak nálunk Horatiusszal. A XVII. századbeli Tasnádi Péternek egypár

fordítása s Rimay János paraphrasisa indítja meg Horatius meghonosítását. Orczy Lőrincsel már egész áradata vonul be költészetünkbe Horatius gondolatainak, kifejezéseinek, költői technikájának, s alig van költőnk, aki az ő hatása alól kivonná magát. Kazinczy is tántoríthatatlan követője: nyelv-újítása is az *Ars poetica* egyik helyére támaszkodik.

A Horatiust fordító és utánzó «magyar Horác», Virág Benedek versei készítik elő az útját legnagyobb ódaköltőnknek, Berzsényi Dánielnek, aki, mint Horatius avatott tanítványa, ódai erőben és fenségben Klopstockot is meghaladja. Berzsényi egészen beleélte magát Horatius eszmevilágába s őt tanulva kitűnő formaérzékre tett szert. Ő mutatta meg, hogy az antik versmértékek nem bilincsei, hanem magasabb régiókba emelő szárnyai lehetnek a magyar költői nyelvnek. Ő mutatta meg, hogy az igazán nagy költői tehetség a látszólagos utánzás mellett is meg tudja őrizni eredetiségét s a római költő hatása alatt sem veszti el önállóságát és magyar érzületét. Hogy azonban az ódaköltő Berzsényit főképp Horatiusnak köszönhetjük, azt világosan mutatják első kísérletei, melyek még a német Salis és Matthisson hatása alatt keletkeztek.

De a klasszikus iskola betetőzőjével, Berzsényivel, nem szűnik meg Horatius magyarországi élete és szerepe. A nemzeti és népies irány legkiválóbb képviselői is csaknem kivétel nélkül fölgerjesztik a múzsák oltárán azt a tüzet, melyet egykor Horatius gyújtott rajta. Legyen elég a régibb Csokonain kívül Vörösmartyra, Petőfire, Tompára, Aranyra, Léwayra és Gyulaira hivatkoznunk, nem mintha egy-egy egész költeményüket Horatius-utánzatnak lehetne tartanunk, hanem mert izlésük, műgondjuk, formaérzékük s itt-ott költői s emberi lelkületük is a római költő ihlető hatását tünteti fel. Gyulai *Horatius olvasásakor* című költeményében nemcsak elevenen érezteti e hatást, hanem saját korát is találóan veti egybe Augustus korával s az idők mostohasága ellen hozzá hasonlóan a költészetben keres vigaszt és gyógyító balszalmot. Petőfi patrontásában is magánál hordta kedvelt Horatiusát s ódáit épp úgy, mint Arany, könyv nélkül is megtanulta. Arany reflektáló lírája nem egy tekintetben szellemi

rokonságot mutat Horatiusszal : a bölcselkedő elem, a józan világnézet, az arany középút, a szélsőségek kerülése, a kevéssel megelégedés s általában a realizmushoz való ragaszkodás épp úgy felfedezhető Arany lírájában, mint a Horatiuséban. *Vojtina Ars poëtikája* és két levele mintegy függelék Horatius Ars poëticájához, de sokkal önállóbb, mint a Boileau-é.

Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy apáink, nagyapáink nevelésében és műveltségében jelentős helyet töltött be Horatius gondolat- és érzésvilága : életbölcsességük javarészt, jellemük római színezetét a horatiusi költészetben dúsan tenyésző gyakorlati bölcséletnek köszönhatték. Azt a rokonságot, mely a római meg a magyar szellem és jellem közt szembeszökő, Cicerón és Vergiliuson kívül főleg Horatius tanulmánya teremtette meg. Apáinknak Horatius valóságos életiskola, *Vade mecum* volt férfiasan megfutott pályájukon. Vajjon akad-e a mai nagy modernségben ifjainknak hasonló Mentoruk? Említsük-e Deák Ferencet, kinek szintén életelvéné lett az arany középút, a szélsőségek kerülése, a férfias állhatatosság, s aki halálos ágyán is Horatiust olvasta? Vagy Tisza Istvánt, kinek parlamenti beszédeiben is megcsendülnek a horatiusi líra sententiái?

Akinek akkora szerep jutott a szellemtörténetben, mint Horatiusnak, akinek költői nagyságát és vonzó emberi tulajdonságait a világtörténelemnek annyi kitűnősége elismerte és magasztalta, annak értéke minden kétségen felül áll, az holtan sem fél az idők mohától, a koporsóból is kitör és eget kér.

De most azt mondhatná valaki, akinek csak az tetszik, ami új és szokatlan : «Jól van, elismerem Horatius költői értékét, tudom, hogy a multban hathatós tényezője volt a fejlődésnek, de a mór, ha megtette kötelességét, mehet, nincs többé reá szükségünk, meg tudunk már állni, tudunk már járni a magunk lábán : más a mi világunk, mások a mi céljaink és eszközeink. Ám olvassa, tanulja Horatiusát a régiségek kutatója, nekünk nem szolgálhat többé követendő például. A későbbi századok, a legújabb kor sokkal nagyobb mintaképeket szolgáltat nekünk».

Erre a következőkben felelünk.

Az emberiség nagy alkotásainak jó része elveszett, azért az, ami belőlük megmaradt, annál becsesebb, minél több veszteséget kell pótolnia, még becsesebb, ha magábanvéve is pótolhatatlan érték. Homeros eposzai ma is utólérhetetlenek, a görög tragikusok művei ma is példaadók, Vergilius *Aeneise* ma is üdítő forrása a lélek nemes élvezetének. Kiváló jelentőségük van azoknak az irodalmi műveknek, melyek hű tükröi annak a kornak, amelyben létrejöttek, mert hiszen a mult megismerése nélkülözhetetlen alapja a műveltségnek. Ilyenek Horatius művei még nagyobb mértékben, mint Vergilius eposza, mert Horatius saját korának képét rajzolja műveiben, a római történelemnek azt a legérdekesebb korát, melyben a köztársaságot kemény belső tusák során a monarchia váltotta fel. Elvonulnak szemünk előtt nemcsak a kor kiváló férfiai és eseményei, hanem feltárul az egész római élet: látjuk az utca népét és foglalkozásait, a circust, a színházat; a költő legkedvesebb tanyáját, a falut, az úri lakomákat és egyszerű estebédeket, a szórakozásokat, játékokat, utazásokat. Nincs sem prózai, sem költői mű, mely Róma életét ilyen színes, érdekes egyvelegben tárná fel előttünk. Pompeiben ma csak üres falak meredeznek, mégis ezrével vonják magukhoz a látogatókat; Horatius korának egész politikai és társadalmi életét tárja föl előttünk s ezzel oktat, szórakoztat, gyönyörködtet.

Mindenkinek tetszését megnyeri,
 Ki kellemessel hasznosat vegyít
 S az olvasónak épen oly gyönyört
 Nyújt, mint okulást. (Ars poet.)

Azonban ugyanakkor, mikor az őt körülvevő életet eleven mozzanatokban rajzolja, önmagáról sem feledkezik meg Horatius. Alig van a világnak még egy költője, aki annyiszor emlegetné önmagát, úgy hogy költeményeinek adataiból csaknem hiánytalanul meg lehet szerkeszteni életrajzát. A legérdekesebb tanulmányok egyike, ha költői műveket nemcsak futólagos élvezet kedvéért olvashatunk, hanem mélyebben bepillanthatunk a költő életébe, teljesebb megértést szerez-

hetünk egyéniségéről, fejlődéséről, kivált ha egyénisége annyira érdekes és rokonszenves, mint a mi költőnké. Mert ámbár nem erényhős, nem megalkuvást nem ismerő, szigorú stoikus, hanem a könnyebb vérű római társaságnak egyik finom műveltségű tagja, aki nem idegenkedik egy-egy kis könnyelműségtől, egészben véve — pogány római létére — olyan ember, akinek tisztességében megbízhatunk, akivel szívesen kötünk barátságot, akitől a műveiből merített élvezeten kívül sok szépet és jót, művelt ízlést és sok életbölcse- séget tanulhatunk. Az általános-emberi kristálytisztán tükröz-ődik benne. Életének egész folyamán olyan embernek bizo- nyult, aki kisebb gyarlóságokkal és nyíltan bevallott hibákkal kiváló szellemi sajátságokat párosított s mind tehetsége, mind jelleme által olyan színvonalra emelkedett, melyet alig ért el egy-két kortársa. Horatius olyan tulajdonságokat egyesített magában, melyek ritkán találhatók együtt: nála az alkalmazkodás önérzetes méltósággal, a demokrata szabad- elvűség előkelő finomsággal, a tudós, tartalmas komolyság enyelgő humorral és éleselméjűséggel párosult. Napról-napra tanult, mint Solon, s nem szűnt meg fáradozni lelke kiművelé- sén. Műveinek időrendjében folytonos fejlődés áll előttünk nemcsak a művészi forma, hanem a nemes tartalom szem- pontjából is. Szatiráiban sem kíméletlen gúnyolódó, hanem emberszerető humorista, aki nem mint rideg erkölcsbíró, hanem mint elnéző felebarát szól embertársainak hibáiról, derűs mosollyal rójja meg a megróni-valót s magát sem tartja hibátlannak. Leveleiben pedig tanulmányainak, tapasztala- tainak s elmékedéseinek legérettebb gyümölcsei vannak le- rakva, melyeken minden kor épült és minden kor épülni fog. Azt nem kívánhatjuk tőle, hogy etikája a keresztény ethika magaslatáig emelkedjék: ami benne örök-igaz és örök-emberi, annál meggyőzőbben hat, hogy pogány-létére is fölemeli lelkünket. A régi római erények fölélesztésére buzdító hat híres római óda e tekintetben is ércnél maradandóbb emléke a költő hazaszeretetének és vallásosságának. Ő maga ugyan bevallja, hogy

Fukar, hanyag híve valék az Égnek,
Tévelygve útján balga bölcséségnek, —

de mindjárt hozzáteszi :

Meg kell fordítani már kormányrudam,
Hogy megtaláljam elvesztett utam ;

s belátja, hogy

A nagyot isten könnyen megtörpíti
S a homályosra fényt szokott deríteni.

Sok költeményében elismeri az istenek hatalmát, nagy veszélyekből való megmenekülését az isteneknek köszöni, az állami lét alapjának az istenfélelmet vallja s a római nép uralmának azt szabja föltételül, hogy mindenben vesse alá magát az istenek akaratának.

Atyánk! először tégedet dicsérlek,
Ki isten, ember sorsát rendezed,
Uralgva tenger s föld felett kiméri
A nagy idők folyását bölcs kezéd.

De már szinte bibliai az a költeménye, melyben az egyszerű falusi asszony szegényes áldozatát méltatja. Csak befejező két versszakát idézzük :

Szükséged arra nincsen teneked,
Hogy sok vért ontva kérleld az eget ;
Elég, ha gyöngé mirtusz, rozmarin
Függ istenidnek apró szobraim.

Ha az oltárra tiszta kéz vetett
Kegyes darát, szikrázó sószemet,
Inkább hajlítja istenit magához,
Mint hogyha száz meg száz bikát feláldoz.

Még közelebb hozza Horatiust szívünkhöz az ő ritkaságú fiúi szeretete. Nemcsak nem szégyenli, hogy apja libertinus, azaz fölszabadult rabszolga volt, hanem hálatelt szívvel gyönyörű emléket emel neki éppen abban a szatirájában, melyben Maecenashoz való viszonyát helyezi kellő világításba a sanda irigyek és értelmetlen félremagyarázók előtt. Hálás szívvel tesz vallomást arról, hogy jobbik én-jét apja gondos nevelésének köszöni s kijelenti, hogy apját főrangú apával sem cserélné el.

Horatius mint igaz római, jó hazafi is megállta a helyét. Huszonhárom éves korában Brutushoz csatlakozva síkra-

szállt a köztársaság érdekében. Azt nem lehet neki felróni, hogy Philippinél a többiekkel együtt ő is megfutott, sem azt, hogy Octavianus amnestiáját elfogadta s atyai örökségét elveszítvén, quaestori hivatalt vállalt. Hazafiúi bűjät, sőt kétségbeesését a perusiai háború borzalmainak hatása alatt kifejezésre juttatja a 16. epodos, melyben arra biztatja honfitársait, hogy hagyják el testvéri harcoktól dúlt hazájukat s tengerre szállva keressenek új hazát. A viharok azonban elmúltak, Octavianus kezébe ragadta az állam hányt-vetett hajójának kormányrúdját s Antoniust és Kleopatrát Actiumnál leverve, a «fatale monstrum»-tól Rómát megszabadítva megteremtette a régen várt békét és nyugalmat. Horatius az átélt keserű tapasztalatok során átlátta, hogy a római államot csak a monarchia mentheti meg a szétbomlástól, a szét húzó elemeket csak egy erős kéz tarthatja össze. Ennek átlátása rábírta, hogy ne kergessen délibábokat. Őszinte hívévé lett a monarchiának: lelke mindinkább eltelt hazája nagyságával, dicsőségével, s nem hízegésből, hanem meggyőződésből hódolt annak a férfinak, aki az állam hajóját biztos révbe vezette. Azonban ez a változás nem rövid idő alatt s nem ok nélkül történt. Sok ideig tartózkodó volt Augustusszal szemben, nem járt a fejedelmi kegy után s hódolatának kifejezésével sem sietett, sőt el is hártotta magától az iránta megnyilvánult fejedelmi kegyet, hogy függetlenségét föl ne kelljen áldoznia. Augustus tetteinek megéneklésére sem vállalkozott. Igaz, hogy több költeményben magasztalja, sőt a kor bevett szokása szerint isteníti a békeszerző fejedelmet, de csak akkor, mikor ezt őszintén és meggyőződésből tehette, mikor látta, hogy Róma jövője, nagysága elválaszthatatlan a helyzet magaslatára emelkedett uralkodótól. Róma nagysága, dicsősége volt az, melyért szüntelenül lelkesedett; valóban ő volt hivatva arra, hogy megírja a százados éneket s izzó római lélekkel zengje:

Te, lángfogatoddal fényt hozó, dicső Nap,
 Ki újra születve az maradsz mindennap,
 Bármerre tekintesz, ne láss soha szebbet,
 Rómánál dicsőbbet.

A hazáját féltő régi ijesztő aggodalom immár elmúlt, a rómainak nem lehet más hazája Rómán kívül: ezért emeli föl tiltakozó szavát az ellen a terv ellen, mely Róma helyett keletre (Trójába) akarta áttenni a birodalom székhelyét.

Horatius mint őszinte, hű barát is méltó rokonszen-vüinkre. Gyönyörű dallal búcsúzik «delke felétől», a Görög-országba készülő Vergiliustól; lelkes örömmel üdvözli Pompeiust Philippi harcmezejéről hazatértében; Septimiusszal együtt kíván élni és karjai közt meghalni; megható gyász-dalban kesergi a derék Quintilius elhúnytát; kedvesen enyelgő levélben keresi fel pedumi birtokán a szelídlelkű Tibullust. Páratlanul gyöngéd, bensőséges viszony fűzte Maecenashoz, kinek nem alárendeltje, hanem egyenrangú társa, legbizalmasabb híve lett, mint olyan embernek, aki nem rangjuk és születésük, hanem jellemük szerint becsülte az embe-reket.

Horatius nemcsak embertársait szerette, mindig meg-becsülve bennük az igaz érdemet, hanem a természetnek is hű fia volt. Kedves dalokban énekli meg a tél örömeit, meg-kapó színekkel festi az ébredő tavaszt, rajongva szeretett sabinumi jószágának szépségeit, kivált a kedves Bandusia patakját, s Maecenast is meghívja, hogy vele élvezze a ter-mészet örömeit, mert:

Kicsiny hajléknak tiszta asztala
A gond redőit elsimítja lágyan,
Biborszőnyeg s kárpit se kell oda.

Akkor volt legboldogabb, mikor a zajos városi életből falusi jószágára, a sabin hegyek közé menekülhetett s a mezei élet örömeit élvezhette. Mikor költőink a világ zajától elvonulva a falusi élet csendes örömeiről énekelnek, nagyon sokszor észrevesszük, hogy tettel és szóval Horatius hatását éreztetik, aki a költői Arkadiáknak fölfedezője és első énekese volt.

De világirodalmi hatás dolgában mindezeknél fontosabb, hogy nincs költő, akitől élvezetes módon annyi élet-bölcséséget tanulhatnánk, mint Horatiustól. Nem hiába nevezi Schopenhauer «az életbölcsesség költője»-nek. Klasz-szikus tömörségű életbölcséleti elvei hányszor visszhangoz-

nak az újkor költőinek verseiben! Ebben is ráismerünk a görögök buzgó tanítványára, aki római létére az egész görög műveltséget elsajátította. Nem tartozott egy bölcséleti iskolához sem, nem esküdött egy mester szavára sem, hanem józan, gyakorlati érzéssel mindnyájukból kiszedegette a neki tetszőt s kerülve az epikureus és stoikus szélsőségeket, mindenben megtalálta az arany középutat. Így az ő műveiben ma is érvényes igazságoknak, életbölcséleti elveknek egész seregével találkozunk, melyek a költők műveiben tovább élve, a művelt emberiségnek valóságos közkincsévé váltak s a legkülönbözőbb életviszonyok közt ma is bölcs útmutatással, helyes irányítással szolgálhatnak. Nem mélyreható, nem szórészálhasogató bölcséleti spekuláció eredményei ezek, hanem talpraesett, józan tanácsok, melyek kedves egyszerűséggel, közvetlenséggel szólnak szívünkhöz és eszünkhöz s lelki tartalmunkká, az élet nehézségei közt biztató, bátorító szózatainkká válnak. Ki ne emlékeznék azokra az intelmekre, hogy élvezzük a gyorsan elfutó jelent, a jövőt bízzuk az istenség vezető kezére? Hogy rövid az élet s a halál épp úgy bekopog a királyok ajtaján, mint a koldusok kalyibáján? Hogy por és árnyék vagyunk, hogy a gondtól akkor se menekülünk, ha lóra ülünk, mert a sötét gond együtt üget háta mögött a lovassal? Hogy nem a gazdagság boldogít, hanem a nyugodt öntudat? Hogy a lelki nyugalom nem a helytől függ, hanem minmagunktól? Hogy minél többet kívánunk, annál több hiányt érzünk? Hogy az igazi boldogság vágyaink korlátozásában áll? Hogy a szenvedélyek a rosszra csábítók s a gonosznak mindig a feje fölött csüng Damokles kardja? Hogy az igaz embert, aki elveihez ragaszkodik, a rombadőlő világ sem tántorítja meg? Hogy minden mulandó s a belső megelégedésben és a jelen élvezésében áll az emberi boldogság javarésze? Hogy sorsunk változására mindig el kell készülnie lennünk? stb.

Horatius valódi kincsesbányája az emberismeretnek és életbölcsességnek; legszerencsésebb és legkedvesebb hirdetője azoknak az egyszerű igazságoknak, melyek mindig meg fogják nyerni az emberileg érző szíveket. Méltán lehet útmutatója a mai ifjúságnak is derűs életnézetével, minden

szép és jó iránt fogékony lelkével s minden törtető irígységtől és kapzsiságtól ment érzületével.

Esztétikai kérdésekben ma is figyelemre, sőt gyakran követésre méltó tanácsadónk. Említettük, hogy *Ars poëticá-*jának arany szabályait Goethe is elismerte és megbecsülhetetleneknek vallotta. Ebben állítja fel Horatius az egységet, mint minden műalkotás főkellékét, s ebben mondja ki, hogy a műalkotáshoz nemcsak istenadta tehetség, hanem nagy példák után induló műgond is szükséges. A világirodalom ars poëtikái mind Horatiusnak ettől a gondolatokban gazdag, szellemes levelétől függenek.

- Avval, hogy Horatius elmélyedő olvasásának szükséges voltát, Horatius mai jelentőségét hangsúlyozom, nem azt akarom állítani, hogy ma is szükség van Horatius utánzására, arra, hogy költőink, mint a régebbi klasszikus iskolák hívei nálunk és a külföldön, az ő gondolataival aggassák tele költeményeiket s az ő eszmekörének korlátai között mozogjanak. Hiszen éppen tőle tanultuk, hogy egy mesternek se kell esküdni a szavára. A mai költő már annyira sem függhet Horatiustól, mint Berzsenyi függött, ha csak az utánzás vádját nem akarja magára vonni. Horatius tehát éppen úgy nem lehet egyenes vagy éppen szolgálai utánzás tárgya, mint Dante, Goethe vagy Petőfi. Ki tagadná mégis, hogy ezek a kiváló költők nagy hatással lehetnek bármely költői tehetség kifejlődésére, éppen úgy, mint a képírás nagy mestereinek alkotásai a későbbi korok festőire? Ki tagadná, hogy ily nagy költők ismerete nemcsak a mai költők, hanem minden műveltségre törekvő ember számára nélkülözhetetlen? Éppen azt akartam kimutatni, hogy Horatius is azok közé a költők közé tartozik, akikkel foglalkozni a ma emberének is hasznos, üdvös, szükséges, sőt elkerülhetetlen. Arany Jánosra hivatkozom, aki mindvégig tántoríthatatlan híve volt az ókori klasszikusoknak, s köztük éppen Vergiliusnak és Horatiusnak is, mert remekségükben az *erő* és *bájj* megtestesülését látta s azt kívánta, tanuljunk meg mi is úgy bánni nyelvünkkel, mint ők a magukéval. Tanult is tőlük nagyon sokat. Schiller is azt vallja, hogy csak a régiekben talál igaz gyönyörűséget. Lehetséges, hogy

valaki ma már nem érdeklődik Horatius kora és műveinek belső tartalma iránt, de annak is el kell ismernie, hogy Horatius elsőrangú mestere a formának, a példaszerű, műgondra valló nyelvnek, a költői kifejezésmódnak, s ebben a tekintetben a jövőben sem szűnhetik meg hatása és jelentősége. Akiben azonban nem hiányzik a történeti érzék, aki méltatni tudja a római nép fenségét, a békeszerző Augustus államalkotó érdemeit s a római libertinus fiában, ki mint ember és költő a legelső sorába emelkedett, emberi szívvel örömét találja, az készségesen elismeri, hogy a horatiusi «Opus» mind alakilag, mind tartalmilag egyik legbecsesebb ókori örökségünk.

CSENGERY JÁNOS.